

IPARD I Programı Kapsamında Tarımsal Mekanizasyon Destekleri

Zeynep DEMİREL ATASOY^{1*}

¹Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü,
IPARD Yönetim Otoritesi, Lodumlu, Ankara

*Sorumlu yazar e-posta: zeynep.atasoy@tarim.gov.tr

Geliş Tarihi (Received): 08.06.2018 Kabul Tarihi (Accepted): 03.10.2018

Özet: AB, aday ülkeleri desteklemek için Üyelik Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA)'nı geliştirmiştir. Aday ülke konumunda bulunan Türkiye, sözkonusu desteklerden faydalanmak amacıyla, IPA'nın kırsal kalkınma bileşeni olan IPARD Programı'nı hazırlamıştır. 2007-2013 yılları için hazırlanan IPARD I Programı'na ilişkin destekler, Türkiye'de 42 ilde uygulanmış olup; süt ve et ürünleri, meyve-sebze, su ürünleri sektörleri ile bazı çiftlik faaliyetlerine verilmektedir. Bu çalışmada, IPARD I Programı'nın uygulama döneminde Ülkemizde, belirlenen sektörlerin (tedbirlerin) içeriğine dair bilgiler verilmiş olup; ilgili sektörlerde desteklenen tarımsal mekanizasyon kalemleri ve öngörülen yatırım tutarları hakkında koşullar ele alınmıştır. Bunun yanında, IPARD Programı kapsamında, desteklenen sektörlere yapılan başvuruların durumu, yatırım miktarları ve Tedbirlere (sektörlere) ait Program izleme göstergelerinin bazı sonuçları da aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: IPARD programı, IPARD tedbir başvuruları, mekanizasyon destekleri.

Agricultural Mechanization Supports in Scope of The IPARD I Programme

Abstract: The European Union has developed the Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA) in order to support candidate countries during accession process. As a candidate country, Turkey drafted the IPARD Programme to benefit from IPA's Rural Development component. Supports for the years 2007-2013 concerning the IPARD I Programme have been carried out in 42 provinces until now; and, have been provided for milk and meat products, fruits and vegetables, aquaculture products sectors and, some rural economic activities for farming. In this study, the information about contents of the targeted IPARD sectors was given for IPARD I implementation period in Turkey; and the conditions were examined related to the supports for agricultural mechanization items and determined investment cost in the IPARD sectors. Besides of this, the status of applications per measure (sector), investment amounts, and some results of the Program monitoring indicators related to measures were dealt with in the scope of IPARD I Program.

Key words: IPARD programme, IPARD measurement Applications, mechanization supports

GİRİŞ

IPARD Programı ve Destekleri

Avrupa Birliği (AB) aday ülkelere destek amacıyla, Katılım Öncesi Yardım Aracı'nı (Instrument for Pre-Accession Assistance-IPA) oluşturmuştur. IPA desteği 5 bileşeni içermekte olup; Türkiye aday ülke statüsünde bütün bileşenlerden yararlanabilmektedir. IPA'nın 5. Bileşeni olan Kırsal Kalkınma (IPA Rural Development-IPARD), AB'nin Ortak Tarım Politikası ile Kırsal Kalkınma Politikaları'na uyumu desteklemektedir. IPARD Programı 2007-2013 yıllarını kapsayan ilk dönemi yanında, 2014-2020 yılları için de IPARD II dönemi olarak belirlenmiştir.

IPA Kırsal Kalkınma Programı (IPARD Programı) Ülkemizin kırsal kalkınma bağlamında katılım öncesi dönemdeki öncelik ve ihtiyaçlarına göre tasarlanmakta olup; dörder yıllık dönemler halinde hazırlanmaktadır.

IPARD Programı Türkiye'de 42 ilde uygulanmakta olup; bunlar: Afyonkarahisar, Ağrı, Amasya, Aksaray, Ankara, Ardahan, Aydın, Balıkesir, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Giresun, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Karaman, Kars, Kastamonu, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Mardin, Mersin, Muş, Nevşehir, Ordu, Samsun, Şanlıurfa, Sivas, Tokat, Trabzon, Uşak, Van ve Yozgat'tır.

IPARD Programı'nın uygulanmasını ve bu amaçla çiftçilerin desteklenmesini sağlamak üzere Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB) ile ona bağlı Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) belirlenmiştir. Bakanlık bünyesinde tüm bu süreci idare AB Yapısal Uyum Yönetim Otoritesi, Program'ın hazırlanması, izlenmesi, değerlendirilmesi, raporlanması ve sürecin takibinden sorumludur. Desteklerin proje bazlı değerlendirilip, dağıtılmasından ise TKDK görevlidir.

IPARD I Programı uygulamasına, 2011 yılında başlanmış olup; 2016 sonu itibarıyla Program'ın ilk dönemi bitmiştir. Dönem boyunca, IPARD desteklerinin %75'ini AB ve %25'ini de T.C. adına GTHB sağlamaktadır (Anonymous, 2017).

IPARD kapsamında, hedeflenen iki temel politika amacı;

- Hedeflenen yatırımlar vasıtasıyla tarım sektörünün sürdürülebilir modernizasyonuna katkı sağlanması ve gıda güvenliği, veterinerlik, bitki sağlığı, çevre ve diğer standartlara ilişkin AB Müktesebatı'na uyum sağlanması ve
- Kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlanmasıdır.

IPARD I Programı Tedbirleri

IPARD I dönemi kapsamında, hangi sektörlerin destekleneceğini ifade etmek üzere 'Tedbir' terimi kullanılmaktadır. IPARD Programı Tedbirleri faydalanıcı düzeyinde, temel olarak aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

- Tedbir 101. Tarımsal işletmelerin yeniden yapılandırılmasına ve topluluk standartlarına ulaştırılmasına yönelik yatırımlar,
- Tedbir 103. Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasının yeniden yapılmasına ve topluluk standartlarına ulaştırılmasına yönelik yatırımlar ve
- Tedbir 302. Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesine yönelik yatırımlar.

IPARD I Programı için uygulama alanları olarak, öncelikli sektörler ile bunların alt başlıkları belirlenmiştir. IPARD kapsamında, et, süt, meyve-sebze, balıkçılık ve bazı çiftlik faaliyetlerine verilen destekler, ana hatlarıyla inşaat, altyapı, mekanizasyon, modernizasyon, yenileme ve danışmanlık gibi kalemlere olmuştur. Bu çalışmada, tarımsal mekanizasyon girdilerinin desteklediği sektörlerle ait başlıklar ele alınmış olup; destekleme koşulları ile ödenen tutarlar ve ulaşılan hedefler özetlenmiştir.

Tedbir 101. Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar

IPARD, küçük ve orta ölçekli işletmelere hem ekonomik verimliliklerini hem de sürdürülebilirliklerini sağlamak amacıyla, üretim tekniklerini iyileştirmeleri için destek sağlamaktadır.

Bu Tedbir, iki Alt Tedbir'den oluşmaktadır:

- Süt üreten tarımsal işletmelerin ve
- Et üreten tarımsal işletmelerin desteklenmesi.

Tedbir 103. Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasının Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar

Bu Tedbir, dört Alt Tedbir'den oluşmaktadır:

- Süt ve süt ürünlerinin,
- Et ve et ürünlerinin,
- Meyve ve sebzeler ile
- Su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasının desteklenmesi.

Tedbir 302. Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi

Bu Tedbir, dört Alt Tedbir'den oluşmaktadır:

- Çiftlik faaliyetleri,
- Yerel ürünler ve mikro işletmeler,
- Kırsal turizm ve
- Kültür balıkçılığı.

IPARD Programı Tedbirleri'nde Uygun Yatırımlar

IPARD desteklerinde, her sektör için belirli masraflar uygun ödeme kalemi olarak belirlenmiştir. Hemen hemen tüm sektörlerde, işletmenin kendi tüketimi için yenilenebilir enerji üretimine yönelik inşaat masrafları ile ekipman alımı uygun harcama olarak kabul edilmiştir. Ayrıca, bilişim teknolojileri yazılımı ve donanımı gibi teknoloji girdileri de ödeme kalemlerine dahil edilmiştir. Bunların dışındaki mekanizasyonla ilgili yatırım kalemleri de aşağıdaki maddelerde özetlenmiştir:

Tedbir 101. Süt ve Et Sektörü için Yatırımlar

I. Süt Sektörü İçin Uygun Yatırımlar

- Açık, yarı açık ve kapalı ahırların/ağılların inşası, genişletilmesi ve modernizasyonu,
- Süt sağım ve depolama odaları, depo binaları, makine garajları ile sınırlı olmak kaydıyla, tarımsal binaların inşası ve yenilenmesi,
- Slaj makinesi, çiftlikte hayvan yemi hazırlama, muamele etme, dağıtma ve depolama sistemleri,
- Sağım odası tesisatı, süt soğutma ve depolama ekipmanları ile çiftlik içi süt nakil ekipmanları,

- En fazla 82 kW traktör ve ekipmanların alımı,
  - Gübre muamele, işleme ve depolama yatırımları ile
  - Hayvan bakım ekipmanları ve tesisleri (örneğin tartma, dezenfeksiyon vb.).
- Süt sektörü için, en az 15.000 avro ve en fazla 1.000.000 avro yatırım sınırı vardır.

II. Et Sektörü İçin Uygun Yatırımlar

a. Kırmızı Et Sektörü

- Ahırların/ağılların inşası, genişletilmesi veya modernizasyonu,
  - Slaj işleme makinesi, hayvan yemi hazırlama, muamele etme, dağıtma ve depolama sistemleri,
  - Gübre yönetimi, işleme ve depolama yatırımları,
  - Hayvancılık ekipmanları ve tesisleri ile
  - Biyogaz tesisleri.
- Kırmızı et için yatırım, 20.000-1.000.000 avro olarak sınırlanmıştır.

b. Kanatlı Sektörü

- Kanatlı kümesleri (broyler ile hindi) ve barınaklarının inşası, genişletilmesi ve modernizasyonu,
  - Kanatlıların biyolojik güvenliği için kapı ve çitler,
  - Yemleme, içme suyu, havalandırma ve enerji tasarrufu ekipmanları dahil kontrol sistemleri ile
  - Gübre ve atık yönetimi, depolama ve işleme tesisi.
- Kanatlı sektöründe yatırımlar, 15.000-500.000 avro olarak belirlenmiştir.

Tedbir 103. Tarım ve Balıkçılık Ürünleri İçin Uygun Yatırımlar

Alt Tedbir 103-1. Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması

Bütçe Kalemi 1

- Süt işleme tesislerinin modernizasyonu veya genişletilmesi,
  - Süt ve süt ürünlerinin homojenizasyonu, pastörizasyonu, paketlenmesi, soğutulması ve depolanması,
  - Çevre koruma, ara ürünler ve atıkları işleme için tesis ve ekipmanlar ile
  - Paketleme ekipmanları.
- Süt işleme için, yatırımlar 50.000-3.000.000 avro sınırında öngörülmüştür.

Bütçe Kalemi 2:

- Süt toplama merkezinin inşası / genişletilmesi / modernizasyonu,
  - Süt kalitesini ölçen test ekipmanları, hijyen ve kalite kontrolü için teknoloji ve ekipman alınması,
  - Süt depolama ve soğutma ekipmanı alınması,
  - Sütün izlenmesi, yönetimi ve kaydı için bilişim teknolojileri yazılım ve donanımının satın alınması,
- Her bir proje için uygun yatırımların alt ve üst limitleri 25.000-1.000.000 avrodur.

Alt Tedbir 103-2. Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması

- Kesimhanelerin, et işleme tesislerinin parçalama tesislerinin inşası veya yenilenmesi,
  - Çevre korumasının geliştirilmesi; atıklar ve ara ürünlerin yeniden işlenebilmesi için ekipman ve tesisler; kesimhanelerde atık toplama tesisleri,
  - Paketleme işlemleri için ekipman,
  - Soğuk hava deposu ekipmanı, karkas ve et ürünleri için soğutuculu nakliye araçları ile
- Her bir proje için, yatırımların alt ve üst sınırları 30.000-3.000.000 avrodur.

Alt Tedbir 103-3. Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması

- Temizleme, sınıflandırma ve paketleme hatları,
  - Soğuk hava tesisleri ve paketleme hatları,
  - En çok 25 m³ kapasiteli, soğutmalı taşıma aracı ve
  - Sert kabuklu meyveler ve kurutulmuş meyve için makine ekipman alımı.
- Meyve-sebzeler için uygun yatırımlara yönelik, alt ve üst limitler 50.000-1.250.000 avrodur.

Alt Tedbir 103-4. Su Ürünlerinin İşlenmesi

- İşleme tesislerinin modernizasyonu veya genişletilmesi ve
  - Su ürünlerinin soğutulması, işlenmesi, paketlenmesi ve pazarlanması için makine ve ekipman alımı.
- Su ürünleri için uygun yatırımlara yönelik, alt ve üst limitler 50.000-1.500.000 avrodur.

Tedbir 302. Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Geliştirilmesi İçin Uygun Yatırımlar

Alt Tedbir 302-1. Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi

- Bal ve arıcılık ürünlerinin depolanması ve işlenmesi,
- Bal işleme ve paketlemede teknolojik bantlar,
- Tıbbi ve aromatik bitki üretimi için, bahçe ve tarla ekipmanlarının alınması,
- Mevcut sulama sistemlerinin modernizasyonu,
- Bitkilerin depolanması, havalandırılması, kurutulması, işlenmesi ve modernizasyonu,
- Fide ve fidan üretimi için, inşaat işleri ve makine-ekipman alınması,
- Süs bitkileri üretiminde, tarla-bahçe ekipmanları alımı,
- Sera inşası, yenilenmesi ve ekipman alınması ile
- Maksimum 82 kW olan traktör ve ekipmanının alımı.

Her bir proje için uygun yatırımların alt ve üst limitleri, 5.000-250.000 avrodur.

Alt Tedbir 302-2. Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi

Uygun yatırımlar olarak, ürünlerin üretimine, paketlenmesine ve el sanatları faaliyetlerine ekipman satın alınması öngörülmüştür.

Uygun yatırımlar için, alt ve üst limitler 10.000-400.000 avrodur (Anonim, 2006; Anonim, 2018 ve Anonymous, 2018).

TARTIŞMA VE SONUÇ

IPARD I Dönemi'nde verilen destekler, ana sektörler olarak et, süt, meyve-sebze, su ürünleri ve bazı çiftlik faaliyetleri gibi tarımsal üretim alanlarında olmuştur. Bu

kapsamda, faydalanıcıların gerekli modernizasyon, makine, inşaat ve altyapı gibi masrafları karşılanmıştır.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB) IPARD Yönetim Otoritesi'nin (YO) hazırladığı programa göre, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) alınan başvuruları proje bazlı izlemekte ve değerlendirmektedir. Bu çerçevede TKDK, Program'a ait izleme ve uygulama parametrelerini hem Avrupa Komisyonu'na (AK) hem de YO'ne rapor etmektedir.

Bu çalışmada sunulan veriler, YO'nin yılda 3 kez hazırladığı İzleme Raporları, yılda 1 kez oluşturduğu Yıllık Uygulama Raporları ve program bitiminde AK'na ilettiği, IPARD Nihai Uygulama Raporu'ndan faydalanılarak oluşturulmuştur. Diğer yandan, çalışmadaki bu bilgiler, YO'nin 'IPARD Programı sonuçlarının kamuoyuyla paylaşılması ve sektör paydaşlarına aktarılması' sorumluluğu gereği hazırlanmıştır.

AB Komisyonu'nun 29.08.2011 tarih ve C6079/2011 sayılı kararı ile verilen yetki devri kapsamında TKDK, IPARD I Dönemi'nde 101, 103 ve 302 Tedbirleri'nden 15 ayrı başvuru çağrı ilanı yayımlamış olup; bunlar 42 ili kapsamıştır. IPARD I Programı uygulamasına, Temmuz 2011 tarihinde çıkan ilk çağrı ile başlanmıştır.

Program sonunda, alınan 16.608 başvurunun 888 tanesi reddedilmiş ve 4.432 proje de geri çekilmiştir. Toplam harcama tutarı 2.278.372.443 avro olarak ödemesi yapılan 11.289 proje ile sözleşme imzalanmıştır. Yapılan ödemelerin %75'i AB'ne ve %25'i de T.C. adına GTHB'na aittir (Anonymous, 2017a).

IPARD I Programı'nın son uygulama yılı olan 2016 yılında, 10.625 adet proje sonuçlanmıştır. Küçük ölçekli işletmelerin çoğunlukta olduğu 302 Tedbirinde

sonuçlanan proje sayısı daha çok olmakla birlikte, 101 ve 103 Tedbirinde daha az, ama büyük bütçeli projeler bitmiştir (Çizelge 1).

Başvuru yapan illere bakıldığında, sırasıyla Samsun, Sivas, Ankara, Çorum ve Amasya en çok başvuruyu yapmış; en az başvuru yapan iller ise, sırasıyla Ağrı, Erzincan, Muş, Giresun ve Karaman olmuştur. Tedbirler arasında başvurularda ise, yaklaşık %63 oranıyla en çok

Başvuru Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi Alt Tedbirine yapılmıştır. Bu Alt Tedbiri, sırasıyla %13 oranıyla Süt Üreten Tarımsal İşletmeler Alt Tedbiri ve %11 başvuru oranıyla Et Üreten Tarımsal İşletmeler Alt Tedbiri takip etmiştir.

Çizelge 1. Tedbirler Bazında Sonuçlanan Projeler ve Bütçeleri (Anonim, 2016)

Tedbir adı	Sonuçlanan proje sayısı (adet)	Ayrılan bütçe (avro)
Süt (101-1)	1.088	398.303.617
Et (101-2)	1.105	284.025.549
101 toplamı	2.193	682.329.166
Süt (103-1)	165	54.460.000
Et (103-2)	113	52.419.882
Meyve-Sebze (103-3)	141	53.877.428
Su ürünleri (103-4)	19	7.900.893
103 toplamı	438	168.658.203
Çiftlik ürünleri (302-1)	7.292	96.322.476
Yerel ürünler (302-2)	327	39.454.495
Kırsal turizm (302-3)	355	47.755.987
Kültür balıkçılığı (302-4)	21	1.958.694
302 toplamı	7.995	185.491.652
Toplam	10.625	1.036.479.021

Alt tedbirler bazında, Program hedefleri ve gerçekleşme oranları ise Çizelge 2'de görülmektedir. En fazla gerçekleşme oranı, traktör başvurularının 8., 9., 10. ve 11. Çağrılar'da harcama kalemlerine dahil edilmesi nedeniyle, 302-1 Alt Tedbiridir. En düşük gerçekleşme oranı ise 302-3 Alt Tedbiridir. Bu durumun nedenlerinden birisi, kırsal turizm yatırımlarında Turizm İşletme Belgesi'nin istenmesidir. İkinci en düşük oran ise 302-4 Alt Tedbirinde ortaya çıkmıştır. Bunun muhtemel sebeplerinden birisi de, bu konuda üretimin fazla olduğu illerin (Antalya, Muğla, Kayseri vb.) IPARD kapsamındaki illerden olmamasıdır.

Et ve süt üreten işletmelerin toplam destek miktarlarına bakıldığında; 101 Tedbirinde imzalanan sözleşmelerin %51'i süt üretimi; %49'u ise et

üretimine yöneliktir. Süt üretimi için imzalanan sözleşmelerin ise %89'u büyükbaş ve %11'i küçükbaş hayvancılık işletmeleridir. Et üretimine yönelik işletmeler için imzalanan sözleşmelerin yaklaşık %33'ü büyükbaş, %4'ü küçükbaş ve %63'ü ise kanatlı eti üretim işletmeleridir. Toplam 101 Tedbiri bütçesinden, en yüksek payı %66,3 ile büyükbaş hayvancılık sektörü almaktadır. Bütçenin %26'sı kanatlı sektörü, %7'si ise küçükbaş hayvancılık sektörü kullanmıştır.

Çizelge 2. Alt Tedbirler Düzeyinde Program Hedefleri (Anonim, 2016)

Tedbirler	Hedeflenen işletme sayısı (adet)	Desteklenen işletme sayısı (adet)	Gerçekleşen (%)
101-1	1.242	1.107	89
101-2	1.434	1.113	78
Toplam 101	2.676	2.220	83
103-1	167	177	102
103-2	121	113	93
103-3	82	141	171
103-4	48	19	40
Toplam 103	418	444	106
302-1	3.845	7.292	190
302-2	455	329	72
302-3	912	360	40
302-4	57	21	37
Toplam 302	5.269	8.002	152

Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve standartlarının geliştirilmesini amaçlayan 103 Tedbiri için, üretim kalemlerine göre sağlanan destekler Çizelge 3'tedir. Bu kapsamda, ödemelerin yaklaşık %33'ü süt ve süt ürünleri işleme; %32'si et ve et ürünleri işleme; %5'i su ürünleri işleme ve %27'si de meyve ve sebze işleme tesislerine yapılmıştır.

Tarımsal mekanizasyon desteklemeleri yönünden genel olarak hayvancılık sektörü daha çok destek almıştır. Alt üretim başlığı olarak da süt sektörüne en yüksek destek sağlanmıştır.

Çizelge 3. 103 Alt Tedbirleri'nde Kamu Destek Miktarları (avro) (Anonim, 2016)

Sektör	Sözleşme imzalanan projelerin kamu katkıları (AB+T.C.)
Süt ve süt ürünleri işleme	83.213.723
Et ve et ürünleri işleme	72.912.770
Meyve ve sebze işleme	63.219.985
Su ürünleri işleme	12.090.012
Toplam	231.436.490

Tedbir 302. Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi' başlığında verilen desteklere bakıldığında (Çizelge 4), toplam 302 Tedbiri bütçesinin %52'si çiftlik faaliyetleri; %21'i mikro işletmelere; %26'sı kırsal turizm ve %1'i de su ürünleri işletmeleri tarafından kullanılmıştır (Anonim, 2016).

Çizelge 4'te, en yüksek desteğin tarımsal mekanizasyon girdilerinin bulunduğu ve traktör ve alet-makine alımlarının yoğunlaştığı 302-1 Tedbiri'nde gerçekleştiği gözlenmiştir.

Çizelge 4. 302 Tedbiri İçin Yapılan Kamu Destek Miktarları (avro) (Anonim, 2016)

Sektörler	Sözleşme imzalanan proje tutarı (AB+T.C.)
Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi (302-1)	101.237.682
Yerel ürünler ve mikro işletmeler (302-2)	50.561.357
Kırsal turizm (302-3)	67.253.087
Kültür balıkçılığı (302-4)	2.952.751
Toplam	222.004.877

Desteklenen sektörlerin, uygulama sonunda amaçlanan düzeylere ulaşma oranları izleme raporları ile yıllık uygulama raporunda irdelenmektedir. Bu yönüyle, sektörlerde tarımsal mekanizasyon parametreleri yönünden hedeflere ulaşma düzeyleri 101 Tedbiri'nin et ve süt sektörleri için Çizelge 5'te özetlenmiştir.

Çizelge'ye göre, AB Standartlarını uygulayan işletme sayıları süt ve et sektöründe hedeflenenden çok daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca, gübre depolama, işleme ve atık yönetimi yapan işletme sayıları da hedeflenen değerlerden daha yüksektir. Öte yandan, entegre süt toplama ve işleme tesisleri değeri, kanatlı eti işletmelerinde kapasite artışı ve biyogaz üreten işletme sayısı olarak, hedeflenen değerler gerçekleşmemiştir. Göstergelerin çoğunda, hedeflenen ve gerçekleşenler arasındaki açık farka, yeterli sektörel öngörünün yapılamamasının neden olduğu düşünülmektedir.

Tedbir 103. Tarım ve Balıkçılık Ürünleri İçin Uygun Yatırımlar başlığı için, programda hedeflenen ile gerçekleşen düzeyler ise Çizelge 6'da sunulmuştur. İlgili sektörün Alt Tedbirleri'nde, brüt katma değer artışları tahmin edilenden yaklaşık 2 kat fazla gerçekleşmiştir. Standartları uygulayan ve gıda güvenliği sistemi oluşturan işletmeler, hedeflenen değerleri geçmiştir. Diğer yandan, standartlara uygun süt toplayan ve hayvan refahı sağlayan işletmeler ise öngörülen değerlere ulaşamamıştır.

Çizelge 5. 101 Tedbiri'nde Bazı Hedeflere Ulaşma Düzeyi (Anonim, 2016)

Göstergenin adı	Tahmini hedef	Gerçekleşme
Süt sektörü		
İşletmelerde brüt katma değer artışı (%)	15	40
Standartlara ulaşan işletme sayısı (adet)	408	1.088
Pilot entegre süt toplama ve işleme ağına katılan işletme (adet)	248	0
İşleme tesisleri ile sözleşmesi olan çiftçiler (adet)	53	84
Et sektörü		
İşletmelerde brüt katma değer artışı (%)	15	16
Slaj çukuru yapan sığır işletmeleri (adet)	211	199
Standartları uygulayan işletme sayısı (Nitrat direktifi dahil) (adet)	135	1.105
Açık ve yarı açık ahır yapan sığır işletmeleri (adet)	65	358
Gübre depolama sistemini uygulayan sığır işletmeleri (adet)	112	320
Standartlara göre atık/gübre yönetimi yapan işletmeler (adet)	25	657
Modernize çitli&kapalı, kanatlı et işletmesi (adet)	8	42
Kanatlı eti işletmelerinde kapasite artışı (%)	5	2
Biyo-gaz üreten büyükbaş hayvan işletmesi sayısındaki artış (%)	2	0

Tedbir 302. Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Geliştirilmesi İçin Uygun Yatırımlar başlığında, hedeflenen değerler de Çizelge 7'de görülmektedir. Çizelge 7'deki değerlerden de anlaşılacağı üzere, brüt katma değer artışında hedeflenen değerlere ulaşılmıştır. Hedeflere ulaşma düzeyinin belirlenmesinde seçilen kimi göstergelerin, Program'daki ilerlemeyi ve uygulamanın etkinliğini yansıtmada yeterli olmadığı da tartışılmaktadır. Bu amaçla, göstergelerin isabetli ve ölçülebilir özelliklerde olması büyük önem taşımaktadır.

IPARD destekleri aynı zamanda, sektörler, tarımsal mekanizasyon kalemlerine, başvurulara, onaylanan işletmelere, bu işletmelere verilen alet-makinalar ile yapılan toplam ödeme miktarına göre de IPARD Programı İzleme Tabloları'na kaydedilmektedir. Bu çalışma kapsamında, İzleme Tabloları kullanılarak hazırlanan veriler, aşağıda Çizelge 8'de bazı tarımsal mekanizasyon girdileri yönünden özetlenmiştir.

Çizelge 8'de, Tedbirler'e göre verilen alet-makina sayıları ile sağlanan toplam destek miktarları gösterilmiştir (Anonymous, 2017b).

Çizelge 6. Tarım ve Balıkçılık Ürünleri İçin (Tedbir 103) Hedefler (Anonim, 2016)

Göstergenin adı	Tahmini hedef	Gerçekleşme
Süt		
İşletmelerde brüt katma değer artışı (%)	15	34
Topluluk standartlarını uygulamaya başlayan işletme sayısı (adet)	151	165
Gıda güvenliği sistemleri oluşturan işletmelerin payı (%)	35	64
Pilot entegre süt toplama ve işleme ağına yer alan tesis sayısı (adet)	33	0
Standartlara göre süt toplama ve modernizasyon yapan üretici örgüt sayısı (adet)	41	11
Et		
İşletmelerde brüt katma değer artışı (%)	15	49
Topluluk standartlarını uygulayan işletme sayısı (adet)	108	113
Hayvan refahı standartlarını iyileştiren işletmelerin payı (%)	40	11
Atık değerlendirmede rendering tesisleri ile sözleşme yapan işletmeler (%)	20	35
Meyve ve Sebze		
İşletmedeki brüt katma değer artışı (%)	15	29
Topluluk standartlarını uygulamaya başlayan işletme sayısı (adet)	82	141
Ayıklama-sınıflama yada paketlemede ürün değeri artışı (%)	70	9
Yatırımın organik işleme desteği içindeki payı (%)	35	23
Balık		
Desteklenen işletmelerdeki brüt katma değer artışı (%)	15	6
Topluluk standartlarını uygulamaya başlayan işletme sayısı (adet)	20	19
Atık işleme uygulayan tesislerin oranı (%)	35	5
Entegre soğuk zinciri yönetimine sahip işletmeler (adet)	12	17

Çizelge 7. 302 Tedbiri'nde Hedef ve Gerçekleşmeler (Anonim, 2016)

Göstergenin adı	Tahmini hedef	Gerçekleşme
Çiftlik faaliyetleri		
Desteklenen işletmelerde brüt katma değer artışı (%)	20	27
Yerel kırsal kalkınma stratejilerini temel alan proje sayısı (adet)	1.537	0
Yerel ürünler ve mikro işletmeler		
İşletmelerdeki brüt katma değer artışı (tarım dışı katma değer)	20	21
Kırsal turizm		
Kırsal kalkınma stratejilerini temel alan proje sayısı (%)	20	17
Su ürünleri		
İşletmelerde brüt katma değer artışı (%)	20	72

Çizelge 8 incelendiğinde, en yüksek ödeme yapılan mekanizasyon kalemini traktörlerin oluşturduğu; bunu, soğutma sistemleri ile süt sağım makinalarının izlediği görülmektedir. Ayrıca, sektörler arasında en çok destek ise "Tedbir 101. Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar" başlığında gerçekleşmiştir. Mekanizasyon girdisi yönünden de, Tedbir 101 kapsamında daha fazla alet-makine ve ekipman çeşidi yer almıştır.

IPARD I Programı ağırlıklı olarak, et ve süt sektörlerindeki hayvancılık mekanizasyonuna destek sağlamaktadır. Bunun yanında, meyve-sebze sektöründe ise hasat sonrası işlemler desteklenmiştir. IPARD Programı'nın genel uygun harcama kalemleri arasında olan tanıtım, danışmanlık, inşaat ve makina-ekipman masrafları arasında ciddi oranda yüksek payı, makina-ekipman grubu almıştır. Program'ın bitiminde yapılan toplam 1.036.479.021 avro ödeme içinde, alet-makina, ekipman ve mekanizasyon tesislerine yaklaşık 475.799.275 avro ödeme yapılmış olup; tüm ödemeler içinde yaklaşık %46'lık paya sahip olmuştur. Mekanizasyon girdileri bu açıdan, AB IPARD Programı kapsamında etkin ve talep oranı yüksek bir bileşendir.

Çizelge 8. Tedbirler için sağlanan alet-makina sayıları ve toplam ödeme miktarları (Anonymous, 2017b)

Desteklenen alet-makina*	Verilen alet-makine/ Desteklenen tesis sayısı (adet)			Toplam (adet)	Sağlanan toplam destek miktarı (avro)			Toplam (avro)
	Tedbir 101	Tedbir 103	Tedbir 302		Tedbir 101	Tedbir 103	Tedbir 302	
Süt sağım ekipmanı	4.460			4.459	40.800.000			40.800.000
Süt soğutma ve depolama ekipmanı	1.475			1.475	13.747.800			13.747.800
Süt işleme tesisi		45		45		34.334.100		34.334.100
Et işleme tesisi yenilemesi		26		26		8.196.800		8.196.800
Yem hazırlama ekipmanı	1.750			1.750	6.281.400			6.281.400
Yem taşıma ve dağıtım ekipmanı	2.940			2.940	26.465.440			26.465.440
Otomatik yemleme ve sulama sistemi (Tavukçuluk sektöründe)	326.090			326.090	39.578.340			39.578.340
Slaj hazırlama, muamele, dağıtım ve depolama ekipmanı	1.645			1.645	11.062.000			11.062.000
Hayvan bakım ekipmanları	303.940	12		303.952	24.447.000	289.100		24.736.100
Hayvan taşıma ekipmanı	308			308	183.000			183.000
Suluk ekipmanları	20.450			20.450	4.010.500			4.010.500
Süt taşıma ekipmanları	330			330	305.300			305.300
Traktör (Süt sektörü için)	204			204	7.200.700			7.200.700
Traktör (Et sektörü için)	257			257	7.494.000			7.494.000
Traktör (Çiftlik faaliyetleri için)			4.894	4.894			125.185.925	125.185.925
Sulama sistemleri (Çiftlik faaliyeti için)			55	55			272.650	272.650
Gübre işleme, taşıma, depolama ekipmanları (Süt için)	990			990	30.195.000			30.195.000
Gübre işleme, taşıma, depolama ekipmanı (Et için)**	1.107			1.107	15.755.370			15.755.370
Temizleme, sınıflama, işleme, paketleme tesisi		4.020	185.100	189.120		11.425.700	8.257.750	19.683.450
Soğutma deposu, ünitesi ve aracı		140		140		60.311.400		60.311.400
Toplam	665.946	4.243	190.049	860.238	227.525.850	114.557.100	133.716.325	475.799.275

* Çevre koruma, modernizasyon, hijyen, gıda güvenliği, yenilenebilir enerji, bilişim, inşaat ve balıkçılıkla ilgili ekipmanların değerlendirmeye alınmamıştır.

** Büyükbaş ve kanatlı sektörü toplamı

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’de, kırsal alanlar için benzer destek programları yürütmektedir. Verilen bu makina ve ekipman destekleri ile kırsal kalkınmaya yönelik olarak aynı zamanda, IPARD Programı’nın tamamlayıcılığı da sağlanmış olmaktadır.

IPARD I Program döneminin genel sonuçları olarak, TKDK’nın 2015 yılında, 16 ilde 145 proje ile yaptığı bir etki değerlendirme çalışmasında, işletmelerin önemli bir bölümünün, destekler sayesinde yeni teknik donanımlara sahip olduğu bildirilmiştir. Destek alan işletmelerin, teknoloji düzeylerinin ve kapasite kullanımlarının IPARD destekleriyle arttığı ortaya konmuştur. Ayrıca, bu çalışmada özellikle, broiler yetiştiriciliğinde yeni kurulan tesislerde teknolojik altyapının üst ölçekte kurulmasının; süt ve besi hayvancılığı işletmelerinde ise mevcut teknoloji donanımlarının yenilenmesinin, üretimde ciddi artışlar oluşturduğu vurgulanmıştır (Anonim, 2015).

IPARD I Programı uygulamasına, Temmuz 2011 tarihinde çıkılan ilk çağrı ile başlanmış olup; yıllık ödeme rakamları, Program’ın giderek tanınması ve proje kültürünün oluşması neticesinde ilerleyen yıllarda büyük artışlar göstermiştir. Öte yandan, yürütülen tüm projeler ile Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve paydaşlarının kurumsal, teknik ve idari kapasitesi artırılarak, AB mevzuatı ve politikaları hakkında farkındalık yaratılmıştır.

IPARD I uygulama döneminde, desteklenen projelerde hem birincil kaynak düzeyinde hem de

çevresel etkileme açısından, çarpan etkisi şeklinde faydanın elde edildiği bir gerçektir. Öyle ki, bu projelerle girişimcilik, farkındalık yaratma, tarımsal istihdam, ürün geliştirme ve örgütlenmede bilinç, yerel kaynakları harekete geçirme ve kurumlar arası işbirliğinin artması, işletmelerin kurumsallaşması, standart üretim ve işletme koşullarına odaklanması, girdi sağlayıcılarda ve son üründe çeşitliliğin artması gibi birçok olumlu sonuç elde edilmiştir.

Bu konunun başka bir odak noktasını da, Ülkemizin kurucusunun 1 Kasım 1937’de, henüz Avrupa Topluluğu dahi kurulmamışken, tarımsal kalkınmaya ilişkin belirttiği temel yaklaşım özetlemektedir:

“Milli ekonominin temeli ziraattır. Bunun içindir ki, ziraatta kalkınmaya büyük önem vermekteyiz. Köylere kadar yayılacak programlı ve pratik çalışmalar, bu maksada erişmeyi kolaylaştıracaktır. Fakat bu hayati işi, isabetle amacına ulaştırabilmek için, ilk önce ciddi etütlere dayalı bir ziraat siyaseti tespit etmek ve onun için de, her köylünün ve bütün vatandaşların, kolayca kavrayabileceği ve severek tatbik edebileceği bir ziraat rejimi kurmak lâzımdır.”

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanmasında, destek ve önerilerinden dolayı GTHB Tarım Reformu Genel Müdür Yardımcısı Dr. Muhammed ADAK’a teşekkürümü sunarım.

LİTERATÜR LİSTESİ

- Anonim, 2006. Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı (2007-2013). T.C. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı.
- Anonim, 2015. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Desteklenen Projeler Etki Değerlendirme Raporu. Mayıs, 2015.
- Anonim, 2016. GTHB IPARD YO Yıllık İzleme Raporu (Temmuz 2011-Aralık 2016) (Yayınlanmamış).
- Anonim, 2018. <https://www.tkd.gov.tr/Ipard/IpardProgrami>, Erişim: 24.05.2018

- Anonymous, 2017a. IPARD I Final Implementation Report (2007-2013). T.C. Ministry of Food, Agriculture and Livestock, IPARD Managing Authority Annual Report. June, 2017 (Yayınlanmamış).
- Anonymous, 2017b. IPARD Monitoring Tables. 31.12.2016. IPARD I Final Implementation Report. Annex IV. GTHB, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü IPARD.
- Anonymous, 2018. https://ec.europa.eu/agriculture/enlargement/assistance/ipard_en Erişim: Mayıs 2018.